

ВПЛИВ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ НА ВИБОРАХ

INFLUENCE OF POLITICAL PARTIES IS ON EFFICIENCY OF PUBLIC CONTROL AT ELECTIONS

Логачова В.В.,

аспірант кафедри конституційного права України

Національного університету

«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

Стаття присвячена висвітленню впливу та значення політичних партій на виборах як однієї з форм громадського контролю. Представлено та проаналізовано декілька підходів до визначення такої політико-правової категорії, як «політична партія». Автор акцентує увагу на розкритті ролі та функцій політичної партії як форми громадського контролю на виборах.

Ключові слова: політична партія, громадянське суспільство, громадський контроль.

Стаття посвячена освітленню впливу та значення політичних партій на виборах як однієї з форм громадського контролю. Представлено і проаналізовано декілька підходів до визначення такої політико-правової категорії, як «політична партія». Автор акцентує увагу на розкритті ролі та функцій політичної партії як форми громадського контролю на виборах.

Ключевые слова: политическая партия, гражданское общество, общественный контроль.

Article is devoted to publicizing of influence and value of political parties on elections as one of forms of public control. Some approaching to definition of such political and legal category, as «political party» is presented and analyzed. The author focuses on revealing the content of a role and functions of political party as forms of public control on elections.

Key words: political party, civil society, public control.

Постановка проблеми. Вибірчий процес будь-якої держави досить часто привертає увагу багатьох вчених. Особливо гостро в українському суспільстві стоїть питання контролю виборчих перегонів з боку інститутів громадянського суспільства, до числа яких відносяться і політичні партії.

Стан дослідження. На сьогодні напрацьований достатній інформаційний масив на тему діяльності і впливу політичних партій на розвиток державних відносин. Проблемами партійної діяльності в різні часи займалися М. В. Примуш, Ю. Р. Шведа, В. М. Шаповал, С. Ю. Лукаш, Ю. Г. Барабаш, О. Г. Хімченко, М. І. Обушний, А. Зельницький, П. Удовенко тощо. Крім того, з роками в політичній науці з'явилося нове направлення «партологія», яка більш детально досліджує проблемні питання діяльності партій та партійної системи України. Однак існує певний інформаційний вакуум з приводу дослідження діяльності політичних партій саме як форми громадського контролю. Справа в тому, що саме питання громадського контролю на виборах є досить новим вектором дослідження конституційної науки, що визиває зацікавленість та визначає актуальність такої проблеми. Саме тому метою статті є подальша теоретична розробка визначення ролі, функцій політичних партій та ефективності їх діяльності саме як елементу громадського контролю під час волевиявлення громадян.

Виклад основного матеріалу. Одним з важливих показників розвитку демократії в державі є існування розгалуженої системи інститутів громадянського суспільства. До такої системи інститутів громадянського суспільства відносять, в першу чергу, політичні партії.

Досить важливим питанням при дослідженні значення політичних партій в розвитку громадянського суспільства і державних процесів зокрема, постає проблема з'ясування змісту поняття такого явища. Відомий український вчений В. М. Шаповал визначає партію як «создаваемое обычно на основе определенной идеологии объединение граждан, целью которого является демократическая борьба за власть и участие в осуществлении государственной власти» [1, с. 89].

Представники російської правової школи вважають, що «партія – это политическая организация, выражающая общие или основные интересы какой-либо социальной группы либо конкретного государства, обладает организованной структурой, технической и стратегической программой (как правило, идеологизированной) и конкурирует с другими образованиями такого же типа за государственную власть и политическое влияние в обществе» [2, с. 298]. Г. В. Щокін розглядає політичні партії як політичну організацію, найбільш політично активної й організованої частини соціальної спільноти, класу, покликана відтворювати і захищати інтереси цієї спільноти, здійснювати практичну роботу по їх задоволенню [3, с. 37]. В. В. Лобанов вважає, що політичні партії це «общественно-политические организации граждан, выражающие интересы определенных социальных слоев и групп, созданные для борьбы за власть и являющиеся одним из элементов политической системы демократического государства» [4, с. 399]. М. В. Примуш зазначає, що політична партія – це громадське об'єднання, створене для участі в політичному процесі з метою завоювання та здійснення державної влади конституційними засобами, діє на постійній основі і має політичну програму [5, с. 229]. Українські конституціоналісти Т. М. Слінько та О. Г. Кушніренко під політичними партіями розуміють зареєстроване, згідно із законом, добровільне об'єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що мають на меті сприяти формуванню й вираженню політичної волі громадян, беруть участь у виборах та інших політичних заходах [6, с. 144].

Виходячи з наведених визначень, можна зазначити, що по-перше, закон не встановлює обов'язковий вступ в ряди політичних партій громадян України. Все залежить від власної волі громадян і ніхто не може змусити громадянина вступати в партію. Більш того, певна частина українського суспільства взагалі є безпартійною і ніхто жодним чином не може дорікнути особі в цьому і ця обставина не є підставою для будь-якого обмеження прав громадян з боку представників вла-

ди. По-друге, вибір вступу до тієї чи іншої політичної партії обумовлюється особистими уподобаннями громадян до програми політичної партії, в якій висвітлюються ідеологічні настрої партії, зазначені положення розвитку суспільства та можливе проведення реформ в різних сферах життєдіяльності суспільства тощо. По-третє, головною метою політичної партії є наближення до державної влади через вибори для реалізації своїх концепцій розвитку.

Досить дискусійним залишається і питання викремлення функцій політичних партій. А. Д. Пахарев визначає такі функції політичних партій: формування політичних цілей та завдань; функція артикуляції та інтеграції соціальних інтересів; функція політичної ідентифікації; мобілізації мас; виборча функція; функція зв'язку; функція керівництва [7, с. 502]. Деякі вчені функції партії поділяють на внутрішні та зовнішні. До перших відносять випрацювання ідеологічних і політичних доктрин, прийняття нових членів, поповнення партійної каси, створення друкованих органів і партійних інститутів, підготовка партійних лідерів і партійної бюрократії. До зовнішніх функцій відносять: боротьбу за оволодіння владними структурами, участь у здійсненні державної влади (парламентські партії), формування громадської думки для залучення на свій бік якомога більшої кількості прихильників, підготовка і висунення кадрів для державного і профспілкового апарату, громадсько-політичних об'єднань і створення позитивного іміджу тощо [8, с. 502]. Російські вчені визначають свій перелік функцій партій, а саме: «представительство разнообразных интересов различных слоев населения; контроль за деятельностью государственных органов; выражение интересов человека и социальных групп и обеспечение их защиты; участие партий в законодательной деятельности» [9, с. 35-37].

Чинний Закон України «Про політичні партії України» у ст.12 визначає досить суттєвий перелік прав політичних партій в Україні. Так, згідно з законодавством, політичні партії мають право: вільно провадити свою діяльність у межах, передбачених Конституцією України та Законами України; брати участь у виборах Президента України, до Верховної Ради України, до інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб у порядку, встановленому відповідними законами України; використовувати державні засоби масової інформації, а також засновувати власні засоби масової інформації, як передбачено відповідними законами України; підтримувати міжнародні зв'язки з політичними партіями, громадськими організаціями інших держав, міжнародними і міжурядовими організаціями, засновувати (вступати між собою у) міжнародні спілки з додержанням вимог цього Закону; ідейно, організаційно та матеріально підтримувати молодіжні, жіночі та інші об'єднання громадян, надавати допомогу у їх створенні [10].

В Україні після запровадження виборчої системи пропорційного представництва політичних партій та конституційної реформи 2004 р. роль політичних партій різко зросла [11, с. 18]. Крім того, за останні роки спостерігається стабільна динаміка на збільшення кількості зареєстрованих Міністерством юстиції України політичних партій. Наприклад, «в 1990 р. було зареєстровано 2 політичні партії, в 1995 р. – 35, в 2000 р. – 105, 2005 р. – 123, 2010 р. – 184» [12, с. 59], а в 2013 р. кількість офіційно зареєстрованих політичних партій складає близько 200. Така багатоманітність політичних об'єднань дає можливість громадянам право вибору

вступу до тієї чи іншої політичної партії, бо на сьогодні спостерігається деяка політична жвавість серед населення. Проте, наявність розвиненої багатопартійності позитивно впливає на соціально-політичну ситуацію лише в тому випадку, коли партійне керівництво проводить курс на оздоровлення політичної та соціальної ситуації в державі, підвищення політичної активності громадян України та зміцнення позицій громадського контролю на виборах з боку представників своєї політичної сили тощо.

Однак активний ріст кількості політичних партій має і негативні моменти. Справа в тому, що останнім часом під час виборчого процесу виникає велика політична проблема – участь так званих «технічних партій», які стали активним елементом брудних виборчих технологій сучасності. М. Мельник вказує, що технічні партії призначені для ведення подвійної гри: вони борються не за свою, а за чужу перемогу або ж добиваються чиясь поразки. Вони виконують роль підсобного виборчого засобу та/або роль виборчого «кілера» [13, с. 63]. Такі «виборчі руйнівники» порушують принципи чесної конкуренції на виборах, породжують ідеї виборчо-правового нігілізму, вводять в оману електорат тощо. Діяльність офіційних спостерігачів таких партій не можна вважати позитивним вкладом в розвиток контролю на виборах.

В останні роки виборча кампанія почала цікавити не лише представників «радянського народу», але й молодь. Останні парламентські вибори 2012 р., хоча і мали, як і зазвичай, деякі порушення, проте український електорат активно обговорював та з цікавістю спостерігав за виборчими перипетіями. Одним з інформаційних каналів спілкування з громадськістю були і політичні партії, які стояли на сторожі чесних і справедливих виборів. На сторінках багатьох соціальних мереж та на пресконференціях представники багатьох партій знайомили кореспондентів і всіх бажаючих про зафіксовані випадки порушень виборчого законодавства.

Чинний Закон України «Про вибори народних депутатів України» закріпив право партії мати свого представника в ЦВК, мати уповноважену особу та передбачена діяльність офіційних спостерігачів від партії. Офіційні спостерігачі мають право: перебувати на виборчих дільницях під час голосування, спостерігати з будь-якої відстані за діями членів виборчої комісії, у тому числі під час видачі виборчих бюлетенів виборцям і підрахунку голосів, не заважаючи членам виборчої комісії фізично; робити фото– та кінозйомки, аудіо– та відеозаписи, не порушуючи при цьому таємниці голосування; бути присутнім при видачі виборчих бюлетенів членам дільничної виборчої комісії, у тому числі для організації голосування виборців за місцем перебування, та при проведенні такого голосування; бути присутнім з дотриманням вимог цього Закону на засіданнях дільничних та окружних виборчих комісій, у тому числі під час підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці та встановленні підсумків голосування; звертатися до відповідної виборчої комісії чи до суду щодо усунення порушень цього Закону в разі їх виявлення; складати акт про виявлення порушення цього Закону та подавати його до відповідної виборчої комісії чи до суду; вживати необхідних заходів в межах законодавства щодо припинення протиправних дій під час голосування та підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці; отримувати копії протоколів про передачу виборчих бюлетенів, про підрахунок голосів і встановлення підсумків голосування та інших доку-

ментів у випадках, передбачених цим Законом; реалізувати інші права, передбачені цим Законом для офіційних спостерігачів [14].

З наведеного вище можна зробити висновок, що офіційні спостерігачі партії мають досить суттєвий перелік прав, при добросовісній реалізації яких їх можна вважати представниками громадського контролю. Держава створює всі умови для визнання політичних партій істинними інститутами громадянського суспільства, які б піклувалися про права пересічних громадян, діяли в інтересах розвитку демократії в Україні, а не просто бажали отримання державної влади для лобювання власних інтересів.

В той же час слід зазначити, що політична криза сьогодення вносить свої корективи в справжні наміри політичних угруповань. Ведучи мову про партійних національних спостерігачів, на думку М. А. Бучина слід зауважити, що вони є швидше «гравцями», ніж спостерігачами [15, с. 128]. З цієї думкою українського вченого не можна не погодитись. Дійсно, існують сумніви стосовно об'єктивності роботи спостерігачів від політичних партій, які керуються здебільшого партійними інтересами «і намагаються зробити результати виборів максимально сприятливими для своєї політичної сили» [15, с. 128]. Тому така позиція спостерігачів від партій та кандидатів ставить під сумнів ефективність реалізації спостереження як однієї з форм громадського контролю. Досить схожу ситуацію можна спостерігати і серед позапартійних спостерігачів від різних організацій та об'єднань. Справа в тому, що в житті «багато організацій та об'єднань, які делегують спостерігачів на вибори, залежні від певних політичних сил, прихильні до них чи навіть штучно ними сформовані» [15, с. 128]. З цієї думкою вченого погоджується і відомий харківський науковець Ю. Г. Барабаш, який вважає, що «абсолютна більшість зі зареєстрованих на сьогодніш-

ній день партій в Україні навіть на десяту частку не справляються з завданнями партії, особливо в частині сприяння формуванню політичного волевиявлення громадян» [16, с. 7].

Проте за відсутності корисливих мотивів отримання влади, збагачення власного грошового капіталу за рахунок недовиплачених коштів громадянам, використання спотворених даних про діяльність інших політичних партій-конкурентів все ж таки внести свій внесок в плани надання громадськості об'єктивних даних стосовно перебігу виборчого процесу, яким зможе довіряти громадськість, представники політичних сил зможуть, хоча сумніви з приводу об'єктивності таких результатів безумовно будуть. Доречно згадати слова відомого російського політика Р. Абдулатипова, який наголосив, що «правителі, все чаще пренебрегают философскими размышлениями и мудростью, живут от выборов до выборов, подчиняя все суе и рассуждая лишь на предвыборных баталиях и на пресс-конференциях» [17, с. 5]. Такій рекомендації варто слідувати і керівникам партії, бо саме особистість лідера партії відображає і її дух та напрямки діяльності.

Висновки. На завершення зазначимо, що діяльність політичних партій має важливе значення для будь-якої держави, проте на сьогодні важко цілком віднести діяльність політичних партій до форми громадського контролю. Це обумовлено і за ангажованістю політичних сил, і постійною боротьбою між собою за парламентські крісла тощо. Політичні партії, на нашу думку, виконують непрямої громадський контроль, який вносить свій певний вклад в розбудову демократичної держави. Втім, з огляду на їх конституційний статус і призначення в суспільстві вони мають значний обсяг можливостей і в разі бажання зможуть стати досить ефективним суб'єктом громадського контролю під час проведення виборчих кампаній.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шаповал В. Н. Сравнительное конституционное право. – К. : ИД «Княгиня Ольга», 2007. – 416 с.
2. Категории политической науки : учебник. – М. : Московский государственный институт международных отношений (Университет); «Российская политическая энциклопедия» (РОСПЭН), 2002. – 656 с.
3. Щокін Г. В. Основи політичної науки. – К. : МАУП, 2006. – 184 с.
4. Лобанов В. В. Государственное управление и общественная политика : учебное пособие. – СПб. : Питер, 2004. – 448 с.
5. Примуш М. В. Політичні партії: історія та теорія : навчальний посібник. – К. : «Видавничий дім «Професіонал», 2008. – 416 с.
6. Конституційне право України у запитаннях та відповідях : навч. посібник / О. Г. Кушніренко, Т. М. Слінько. – Х. : Майдан, 2012. – 330 с.
7. Пахарев А. Д. Політичні інститути і процеси в сучасній Україні : навчальний посібник. – К. : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2011. – 182 с.
8. Політологія : навч. посібник для вузів / Упоряд. та ред. М. Сазонова. – Харків : Фоліо, 1998. – 735 с.
9. Становление гражданского общества: Личность, самоуправление, власть : монография / Под ред. проф. Т. Д. Зражевской. – Воронеж : Издательство Воронежского государственного университета, 2002. – 368 с.
10. Закон України «Про політичні партії в Україні» від 05.04.2001 № 2365-III із змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>.
11. Лемак В. Політичні партії як інститут громадянського суспільства: проблеми правого регулювання в Україні / Право України. – 2010. – № 7. – С. 18–23.
12. Ключковський Ю. Пропорційні вибори і розвиток партійної системи України / Науково-просвітницький правничий журнал. – 2006. – № 3 (9). Видавництво Національного університету «Києво-Могилянська Академія», 2006.
13. Мельник М. Вибори для/без вибору: роздуми про минулі вибори заради майбутніх. Вибори та демократія. – 2011. – № 1 (27). – С. 52–66.
14. Закон України «Про вибори народних депутатів України» від 17.11.2011 № 4061-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4061-17/page>.
15. Бучин М. А. Демократичні принципи виборів: політико-правові аспекти регулювання в Україні : монографія / Львів : Львівська політехніка, 2012. – 361 с.
16. Барабаш Ю. Г. Політичні партії та ЗМІ як суб'єкти виборчого процесу: окремі питання конституційно-правового статусу / Публічне право. – 2011. – № 1. – С. 6–11.
17. Абдулатипов Р. Г. Философ и правитель: Диалог о правлении / Ромазан Гаджимурадович Абдулатипов. – Санкт-Петербург : Питер, 2004. – 108 с.